

lukkende har med de 'nye' medier at gøre. Også i de gamle medier viser betydningen af den interpersonelle kommunikation sig stadig mere tydeligt. Både i radio og tv lægges der i dag stor vægt på at skabe nye former for kontakt med publikum ved på forskellig vis at skabe muligheder for feedback og interaktivitet. Det gælder blandt andet radioens telefonprogrammer, som fordrer publikums aktive medvirken, men det gælder også en lang række af de såkaldte snakkeprogrammer i fjernsynet, hvor interaktionen med publikum i studiet spiller en fremtrædende rolle.

Med dette temanummer om medier og interaktivitet forsøger vi at indkredse betydningen af det ændrede forhold mellem massekommunikation og interpersonel kommunikation.

Problemstillingen introduceres og perspektiveres i *Stig Hjarvards* indledende artikel, som først og fremmest beskæftiger sig med sammenhængen mellem medierne og den interpersonelle kommunikation. Han peger i den forbindelse på, hvordan de elektroniske medier i stigende grad simulerer den personlige samtale, hvor samtalens parter står ansigt til ansigt med hinanden.

Torben Kragh Grodal beskæftiger sig med nonverbal kommunikation i de audiovisuelle medier, hvis indhold i stort omfang består af afbildninger af menneskers ansigtsudtryk og gestik. På baggrund af en gennemgang af forskellige former for kropssprog viser han, hvilken rolle den nonverbale kommunikation indtager i moderne massemedier.

Et af de mest skelsættende bidrag til forståelsen af forholdet mellem medier og interpersonel kommunikation er nok *Donald Horton og Richard Whols* artikel »Mass Communication and Para-Social Interaction«. Artiklen stammer fra 1956 og må i dag betegnes som en klassiker. Vi bringer den i dansk oversættelse, fordi vi mener, at forfatternes analyse af mediebrug som en form for parasocial interaktion fortsat har relevans, ikke mindst, når man vil undersøge og forstå den særlige oplevelsesform, som etableres gennem radioens og fjernsynets direkte henvendelse.

Interaktivitet udgør et nøglebegreb for mange af de nye medier og angiver som nævnt, hvad der adskiller dem fra de ældre massemedier. Imidler-

tid er det temmelig uklart, hvad interaktivitet egentlig vil sige og hvilken status interaktivitetsbegrebet har i medievidenskaben. *Jens F. Jensen* forsøger at udrede dette problem og giver samtidig en oversigt over interaktivitetsbegrebets mange forskellige betydninger og anvendelsesmåder.

Temasektionen afsluttes med en artikel af den amerikanske medieforsker *Joshua Meyrowitz*, som deltog i SMIDs årsmøde i 1995 med en forelæsning om medier og interpersonel kommunikation. Artiklen tematiserer ikke direkte dette problem, men diskuterer det helt grundlæggende spørgsmål om, hvad vi overhovedet skal forstå ved et medium. Ifølge Meyrowitz må der sondres mellem tre paradigmer, som har hver sin opfattelse af, hvad medier er. Medier kan opfattes enten som kanaler, som sprog eller som miljø, og hver af disse opfattelser har betydning for, hvilke forskningsmæssige problemstillinger der arbejdes med.

Etik synes efterhånden at udgøre et fast inventar i de fleste samfundsmæssige og filosofiske diskussioner, og det kan derfor ikke undre, at også medieforskerne er begyndt at interessere sig for den slags. Hvad kan medierne tillade sig? Hvor går grænsen for det etisk forsvarlige? *Jan Foght Mikkelson* diskuterer disse spørgsmål i *back-page* artiklen. Han ønsker at rejse debat om nødvendigheden af en særlig etik for mediernes formidling, hvor udgangspunktet er et krav om, at enhver formidler må være forpligtet over for et universelt krav om »redelighed«.

Som sædvanlig bringer vi en række anmeldelser sidst i nummeret.

I løbet af det sidste år er der sket en del udskiftninger i *MedieKulturs* redaktion: Kim Schrøder, Jørgen Poulsen og Per Jauert har trukket sig tilbage efter mange år i redaktionen, og Anne Tørtzen og Stig Hjarvard er ligeledes trådt ud. Vi siger tak for deres indsats, og skal i øvrigt gøre opmærksom på, at de gamle redaktører også stod bag det sidste nummer. Ved en fejl blev de blot ikke nævnt. Nye i redaktionen er Christian Jantzen, Karen Klitgaard Poulsen, Henrik Søndergaard og Thomas Tufte, mens de »gamle« nu er Hanne Bruun og Lisbet Borker.

Red.

Simulerede samtaler

– om forholdet mellem interpersonel kommunikation og medieformidlet kommunikation

Af Stig Hjarvard

Samtalen mellem mennesker, der står ansigt til ansigt, udgør en kommunikativ grundform, som alle er fortrolige med. Den udgør imidlertid også en matrice for de elektroniske mediers egne kommunikationsformer, påpeger Stig Hjarvard, som understreger, at dette blandt andet medvirker til at gøre disse medier alment forståelige. Lighedstrækkene mellem den medieformidlede kommunikation og den interpersonelle kommunikation betyder også, at teorier og analysemetoder fra den interpersonelle kommunikations område kan anvendes til analyse af medierne.

Mennesket er en organisme med en vidunderlig og ekstraordinær fortid. Mennesket adskiller sig fra andre dyr i kraft af det forhold, at det har udviklet, hvad jeg har benævnt, *forlængelser* af sin organisme. Ved at udvikle forlængelser har mennesket været i stand til at forbedre og specialisere forskellige funktioner. Computeren er en forlængelse af dele af hjernen, telefonen forlænger stemmen, hjulet forlænger ben og fødder. Sproget forlænger erfaringen i tid og rum, mens skriften forlænger sproget. Mennesket har udviklet sine forlængelser i en sådan grad, at vi er tilbøjelige til at glemme, at menneskeligheden har sin rod i menneskets dyriske natur. (Hall, 1969:3)

De tekniske kommunikationsmidlers og massemediers historie kan ses som en fortsat udviklingsproces, hvor de fysiske og biologiske begrænsninger, der kendetegner menneskets kommunikationsevner, i stadig mere omfattende grad overvindes. Medierne er i den forstand forlængelser eller udvidelser af på den ene side sansesapparatet og på den anden side talen og den non-verbale kommunikation.

Som den amerikanske antropolog E.T. Hall er inde på i det indledende citat, kan vores begejstring over overskridelsen eller løsrivelsen fra kroppens begrænsninger få os til at glemme, at vi fortsat har kropslige og biologiske rødder, og at disse rødder til en vis grad danner grundlag for og influerer på udformningen af vores menneskeskabte – dvs. sociale og tekniske – forlængelser af krop, sanser og kommunikationsevner. De kom-

munikationsformer, der sætter os i stand til at overskride tidens og stedets begrænsninger, er præget af de former, der gælder for den ikke-forlængede kommunikation: den interpersonelle kommunikation.

Dette essay om kommunikationsteknologiernes udvikling vil i lyset af dette argumentere for to forhold. For det *første* kan mediernes udvikling beskrives som en fortsat innovation, der bygger på lighed mellem de forskellige medier. Det ene medie danner model for det næste; det nye medie har ofte de gamle medier som sit indhold etc. Telegrafens blev modelleret efter den fysiske transport, først og fremmest jernbanenettet. Filmen havde teatret som model. TV havde radioen som model. De nye teknikker præges socialt og kulturelt af de foregående; både institutionelt, indholds- og formmæssigt.

For det *andet* kan den interpersonelle kommunikation siges at udgøre en særlig vigtig analogi, en grundform eller matrice, for de teknisk medierede kommunikationsformer. På den ene side kan medieudviklingen beskrives som et forsøg på at overvinde den interpersonelle kommunikations begrænsninger, men på den anden side er der også tale om, at den interpersonelle kommunikations karakteristika forsøges genetableret under nye former. Telefonen, radioen, fjernsynet og computeren giver hver på deres måde en mulighed for at tage del i ansigt-til-ansigt-lignende kommunikation over store afstande.

Den interpersonelle kommunikation – her for-

stået som ansigt-til-ansigt, verbal og non-verbal kommunikation mellem to eller flere personer lokaliseret i samme tid og rum – udgør en slags kommunikativ grundform, hvis hovedtræk et givent sprogfællesskabs medlemmer behersker; den non-verbale kommunikation er på nogle punkter universelt forståelig. Hermed er ikke sagt, at kommunikation ikke også er kulturelt bestemt og varieret inden for et givent sprogfællesskab; men for alle mennesker gælder det, at den interpersonelle kommunikation kommer først i socialiseringsmæssig forstand, og mediebaserede kommunikationsformer forudsætter denne første bemestring af den interpersonelle kommunikation.

Den teknisk medierede kommunikation består som ofte af forskellige delelementer af denne grundform, hvor de enkelte komponenter gennemgår en større eller mindre grad af modificering i forhold til udgangspunktet. Endelig indebærer selve montagen af disse delelementer, at der skabes en ny kommunikationsform – alene som følge af en anden måde at sammenstille elementerne på. Teknikken muliggør en manipulation af enkeltkomponenter fra den interpersonelle kommunikation.

Det syn på mediehistorien, der her præsenteres, kan umiddelbart minde meget om McLuhans udviklingshistorie fra *Understanding Media. The Extensions of Man* (McLuhan, 1964). Hos McLuhan ses medierne netop som forlængelser eller udvidelser af sanser og tale, og denne medielogik leder frem til en genetablering af en oprindelig »interpersonel« tilstand: den globale landsby. McLuhans fremstilling er imidlertid misvisende på flere måder. Hans tankesæt er præget af et ret idealistisk historiesyn, hvor det menneskelige individs ønske om øget selvudfoldelse synes at styre udviklingen af medierne: mennesket udvikler medier til at forlænge sine sanser. McLuhan overser med andre ord, at mediernes historiske udvikling i meget høj grad skal ses på baggrund af institutionelle, kulturelle og tekniske faktorerets betydning.

Det forhold, at de moderne medier på en række punkter antager den interpersonelle kommunikations former, betyder ikke, at den interpersonelle kommunikations grundform genetablers påny. Med de tekniske kommunikationsmidler og -medier er vi ikke vendt tilbage til den globale landsbys småsnakkende og velkendte verden, men er blevet indføjede i et højmoderne og uhyre omfattende socialt netværk.

Men hvis der er betydelig forskel mellem inter-

personel kommunikation og massekommunikation, hvordan kan man så samtidig hævde, at mediekommunikation ofte har den interpersonelle kommunikation som bagvedliggende model eller inspirationskilde? Sammenhængen skal søges på *formniveaueet*. De moderne medier kendetegnes ved, at de i selve kommunikationens form, den måde de interagerer med brugeren eller publikum på – i brugergrænsefladen, omend det engelske *interface* er mere sigende i denne sammenhæng – på forskellige måder mimer den interpersonelle kommunikations delelementer.

Når man i udviklingen af medieteknologier og i designet af software til disse trækker på den interpersonelle kommunikations former, skyldes det denne grundforms genkendelighed, forståelighed og fortrolighed hos publikum. Genkendeligheden tjener for det første kognitive formål; forståelsen fremmes af lighed med kommunikationens grundform. For det andet bidrager den til en generel ontologisk sikkerhed hos brugeren (Giddens, 1991), i og med et relativt abstrakt kommunikationssystem som radio, tv eller computer fremstår som genkendeligt og lig den »nære« interpersonelle kommunikations former.

Medierne bidrager til og er selv et resultat af det moderne samfunds teknologiske og institutionelle omformninger, så medierne bringer os på ingen måde tilbage til en mere »oprindelig« tilstand. Men for at sikre forståelighed og skabe tillid på tværs af tid og rum, hvad der bliver afgørende opgaver i højkomplekse samfund, må den medieformidlede kommunikation trække på den interpersonelle kommunikations kendetegn. Dette viser sig også i stigende grad i mediernes *indhold*: Ikke mindst tv synes at blive stadigt mere domineret af genrer (soaps, talkshows m.m.) hvis hovedindhold er fremvisningen af interpersonel interaktion. Men også andre medier indoptager dette indhold; det gælder f.eks. telefonens og internettets »chatlines« og radioens forskellige snakkeprogrammer, hvor der til stadighed veksles mellem musik og løs konversation.

I og med at medieformidlet kommunikation på en række punkter har lighedstræk med den interpersonelle kommunikation bliver det muligt at anvende en række teorier og analysemetoder fra den interpersonelle kommunikations område til at belyse den medieformidlede kommunikation. Det gælder eksempelvis teori og analysemetoder vedrørende non-verbal kommunikation, der med nogen modifikationer kan anvendes i analysen af vi-

suel kommunikation i film og tv; det gælder konversationsanalyse, der kan anvendes til forståelse af f.eks. radio, tv og telefon.

Ved en sådan overførsel af teori og metode skal der naturligvis tages nøje højde for de forskelligheder, der vitterligt gør sig gældende mellem den interpersonelle og medieformidlede kommunikation. Og noget lader sig formodentligt primært anvende til at illuminere forskellene; eksempelvis vil tur-tagningsanalyse fra konversationsanalysen kræve meget store modifikationer for at kunne blive anvendt i massekommunikationsanalyse; til gengæld vil tur-tagningsanalyse kunne bidrage heuristisk til at præcisere forskellene mellem envejs- og tovejskommunikation.

Kernen i det her fremsatte synspunkt er ikke at benægte eller nedtone forskelle mellem interpersonel og medieformidlet kommunikation; ligheder og forskelle er først og fremmest empirisk-analytiske spørgsmål, og jeg skal opholde mig ved nogle af disse i det følgende. Det centrale argument er imidlertid, at der *ikke* er tale om radikalt forskellige kommunikationsformer. Medierne har ikke hver deres unikke sprog, som fordrer oversættelse for at blive forstået og fortolket. Når nogen hvisker, råber eller græder i radioen, skal det typisk forstås på samme måde, som i almindelig interpersonel kommunikation. Der er således ikke tale om en særlig tv-semiotik eller radio-semiotik, der på selve udtryksniveauet er radikalt forskellig fra andre typer af menneskelig kommunikation og sansning. Der er forskelle mellem mediernes og de interpersonelle udtrykssystemer, men forskellene afspejler samtidig en indre kontinuitet: En række medieudtryksformer har karakter af at være modifikationer, abstraktioner, formaliseringer, kort sagt kunstlede versioner af interpersonelle udtryksformer.

Simulation

At foretage en kunstlet gennemspilning af noget vil ofte have karakter af en simulation, og man kan således ud fra det her anlagte perspektiv betragte medieret kommunikation som en delvis simulation af interpersonel kommunikation. Men før vi går videre med denne hypotese, vil det være nyttigt at se på, hvad man nærmere skal forstå ved begrebet simulation.

Går man etymologisk til værks vil man se, at simulation stammer fra det latinske verbum »simulatio«, der betyder »jeg efterligner« eller »jeg foregi-

ver«. Beslægtet hermed er det latinske navneord »simulacrum«, der både har en positiv betydning »billede« eller »kunstværk« og en mere negativ »genbillede« eller »skygge«.

Ser man på sprogbrugen, vil man i *Salamonsens Konversationsleksikon* fra 1926 finde, at simulation forbindes med bedrag, forstillelse o.lign. i tilknytning til sygdom. I nyere leksika betones en noget anden betydning, nemlig den videnskabelige og pædagogiske brug af simulationer. Eksempelvis hedder det i *Store Nordiske Leksikon*, at simulering er »etterligning ved hensigtsmæssige modeller av kompliserede processer i den hensigt at studere processens virkninger« (s.445). I nyere postmoderne (medie)teori indgår simulation i karakteristikken af en særlig postmoderne samfundstilstand, hvor traditionelle tids- og rumrelationer løsrives fra hinanden, og hvor referencerne mellem symbolsk repræsentation og social og fysisk virkelighed er forsvundet. I denne sammenhæng trækkes især på betydninger af simulation som forstillelse, uægte, pseudovirkelighed, fiktion etc. Massemediernes nævnes ofte i sådanne teorier som eksponenter for eller ligefrem årsager til en simulacretilstands fremvækst.

Som helhed deler de forskellige betydninger sig i en henholdsvis negativ og positiv/neutral lejr. De negative betydninger understreger det uægte, det reducerede og uoprigtige. De mere positive eller neutrale betydninger forstår simulation som en gennemspilning under kunstige betingelser, en delvis afbildning eller genskabelse, der på forskellige måder kan være frugtbar eller nyttig.

Det er denne sidstnævnte betydning af simulation, som jeg vil tage udgangspunkt i, når jeg diskuterer medieret kommunikation som en slags delvis simulation. I denne forstand har simulation ikke noget at gøre med at være uoprigtig eller skabe fiktion. Jeg vil argumentere for, at simulation sammen med analogi og metaforisk projektion er uomgængelige kognitive og psykologisk kreative mekanismer, som vi til stadighed bruger til at skabe mening. En simulation er i denne forstand ikke nogen svag afglans af den virkelige verden, men derimod en mekanisme, hvormed vi kan nå en adækvat forståelse af denne verden.

Simulation er tillige en psykologisk-social mekanisme, hvorigennem vi kan udvikle og afprøve adækvate mentale handlingsskemaer til nye interaktionssammenhænge. En ny kommunikationsteknologi skaber grundlag for ændret interaktion; dette fordrer, at der udvikles relevante handlings-

skemaer, for at brugen af teknologien kan danne basis for meningsfuld interaktion. Samspillet mellem teknik, interaktionsmodel og handlingsskemata er selvfølgelig en gensidig proces, idet teknologiens udvikling og nærmere udformning præges af de modeller og skemata, som forskere og samfund i øvrigt arbejder med som meningsgivende for den konkrete udviklingsaktivitet.

Idet foregående har jeg nævnt analogi, metafor og simulation som mekanismer for udvikling, anvendelse og forståelse af medieret kommunikation. Lad mig prøve at præcisere den røde tråd mellem disse tre begreber. Analogi er traditionelt en (logisk) slutning på baggrund af lighed. Når to elementer er lig hinanden på én måde, er de det også på andre måder. Analogidannelse er en både universel og effektiv mekanisme til dannelse af nye regler og betydning; f.eks. i udviklingen af sprogets grammatiske former (regeldannelse ved nye ord etc.) og i mediernes institutionalisering: Når en lov gælder grammofonplader, vil musikkassetter og siden CD'ere ligeledes blive omfattet af samme type lov, da mediernes netop ligner hinanden.

Metaforen bygger ligesom analogien på lighedselementet omend på en indirekte måde. Metaforen beskriver et genstandsfelt gennem ord eller begreber hentet fra et andet genstandsfelt: Livet beskrives som en rejse, argumentation som en kamp, skønhed som blomsterflor etc. Typisk for metaforen er, at noget mere abstrakt eller generelt forstås gennem ord og begreber fra noget mere konkret og specifikt. Metaforens retoriske og poetiske kraft bygger i udgangspunktet på forskellen; man anskuer et sagsforhold ud fra en ganske anden virkelighedssammenhæng. Men grundlaget for meningsfuldt at kunne koble to vidt forskellige virkelighedsdomæner sammen i metaforen er eksistensen af en lighed imellem dem. Det kan være en lighed i struktur, proces eller overfladekendetegn m.m.

Set i dette lys er forskellen mellem analogi og metafor snarere en gradsforskel end en principiel forskel. I analogien forstår man det ene sagsforhold i lyset af ligheden med det andet. I metaforen forstår man det ene på det andets præmisser ud fra et enkelt lighedsaspekt, selvom der i udgangspunktet er tale om vidt forskellige sagsforhold.

Forskningen i analogi og metafor har typisk været forbeholdt retorikken og sprog- og litteraturanalysen og har ofte været afgrænset til at beskæftige sig med analogiens og metaforens stilistiske funktioner. Lakoff & Johnson (1980) har imidler-

tid argumenteret for, at metaforen spiller en betydelig større rolle, idet de ser metaforen som en grundlæggende kognitiv mekanisme, hvorigennem vi sprogligt forstår vores omverden. Metaforer er ikke blot en sproglig overflade, en poetisk »som om«-øvelse, men tværtimod selve den måde hvorigennem vi forstår et fænomen. Når vi i avisens økonomiske tillæg læser, at økonomien er gået i stå, at der er fare for overophedning i byggesektoren, at politikerne vil justere på de offentlige udgifter, forstås økonomien metaforisk som en maskine. Men det er ikke kun en talemåde; vores faktiske forståelse af fænomenet økonomi styres af denne maskinmetafor. Endvidere peger Lakoff og Johnson på, at der inden for de forskellige menneskelige erfaringsfelter er et begrænset set af centrale metaforer, som vores tale om bestemte fænomener tager udgangspunkt i.

Johnson (1987) går videre i forsøget på at finde grundlæggende metaforer for menneskelig sprogbrug og dermed også forståelse. Johnson argumenterer for, at der findes en række før-sproglige skemata, der danner grundlag for sproglige og mere komplekse metaforiske betydningsdannelser. På den ene side kan man kalde disse skemata for abstraktioner af bestemte kernestrukturer i betydningen og betydningsdannelsen, på den anden side er pointen også, at disse skemata er baseret på nogle helt grundlæggende erfaringer om rum og bevægelse. Disse såkaldte forestillingsskemaer (»image schemata«) har først og fremmest deres afsæt i menneskets sansemæssige orientering og bevægelse i det fysiske rum. Eksempler på sådanne skemata er f.eks. »vej-mål«, »blokering af bevægelse«, »kroppen er en container« m.fl. I modsætning til sproglige udtryk har disse skemata en ikke-propositional karakter, og de har en analog og figurativ form.

Den ikke-propositionelle karakter indebærer, at disse skemata ikke i sig selv er tilstrækkelige eller fyldige nok til at danne basis for meningsfulde udsagn. Johnson kalder også disse skemata for gestalter, der rummer tilstrækkelig indre struktur til at kunne virke betydningsstrukturerende og afgrænsende, når de aktualiseres i forhold til et betydningsfelt. Forestillingsskemata er grundmetaforer, der projiceres ind i et genstandsfelt og derigennem er med til at strukturere og bidrage til en højere, egentlig propositional betydning.

Lakoffs og Johnsons arbejde med metafor og kognition er interessant i denne sammenhæng, fordi de sandsynliggør, at metafor (og analogi) er

fundamentale betydningsmekanismer, hvorigenem mennesker skaber mening fra et erfaringsfelt til et andet og fra et lavere propositionelt niveau til et højere. Hermed er der et mere videnskabeligt grundlag for at tale om, at der i udviklingen af teknisk medierede kommunikationsformer er tale om en stadig overførsel af forståelsesramme fra et medie til et andet; grundlæggende opfattelser af og erfaringer med et ældre medie projiceres over i forståelsen af det nye medie.

Johnssons arbejde med præpropositionelle forestillingsskemata er endvidere interessant i forhold til den visuelle kommunikation, idet denne for en stor dels vedkommende består af afbildninger af menneskers bevægelser i rum og af deres non-verbale kommunikation. En række elementer i non-verbale kommunikation er kendetegnet ved at have en præpropositionel karakter: Gestik, afstande mellem aktører og ting m.m. har sjældent en entydig og propositionel betydning; først i sammenhæng med sproglige ytringer vil de blive egentligt meningsgivende eller mere præcist udtrykt meningsunderstøttende. Man kan se visse aspekter af gestik, mimik og placeringer af personer og ting i rum som baseret på nogle grundlæggende, i nogle tilfælde medfødte forestillingsskemata, som både virker medstrukturerende på højere sproglige meninger og fungerer understøttende for disse.

Analogi og metafor betegner begge en betydningsoverførsel fra ét betydningsdomæne eller erfaringsfelt til et andet. I denne forstand betegner de semantiske operationer men betegner ikke en sproglig handlen. Begreberne kan imidlertid også bringes til at beskrive nogle pragmatiske aspekter af kommunikationen, herunder den kommunikative rammesætning, hvorigenennem kommunikationen konstitueres som meningsfuld for modtageren. Begrebet om simulation kan her bruges til at overføre analogibegrebet til pragmatikkens domæne. Man kan opfatte simuleret interaktion gennem et medie som en måde at *definere en bestemt social interaktion på gennem analogi*. En simulation er en realiseret analogi; en handlingens analogi.

Simulationen af studieværtens direkte henvendelse til seeren i tv bidrager til at definere den pågældende kommunikationshandling for seeren; der er tale om en personliggjort interaktion, og studieværtens mimik, gestik, diktion m.m. bidrager sammen med billedbeskæring, lyssætning og selve talen til at præcisere, hvad seeren kan forvente af det pågældende program. Seeren må gå ind på denne simulation som meningsfuld, for det

er i denne mimen af samtale, at programmets nærmere intention udtrykkes og fastlægges.

Analogien i mediehistorien

I sin bog *Communication as Culture* peger Carey på det forhold, at forskellige transport- og kommunikationsteknologier ofte i helt konkret forstand følges ad: vejen, floden og jernbanen løber side om side med telegraf- og siden telefonpæle. Carey konkluderer, »at hver af disse forbedringer i transport og kommunikation blot har været en modifikation af den foregående« (Carey, 1989: 203). Sawhney (1994) peger i sine studier af telekommunikationsudviklingen på, at denne lighed ikke er overfladisk, men faktisk udgør et centralt element i udviklingen og udformningen af nye kommunikationsteknologier:

Vi bliver nødt til at acceptere det faktum, at skønt brugen af analogier ikke er nogen særlig elegant eller sofistikeret teknik, så er det måske det eneste begrebsmæssige værktøj, vi har til at forstå udviklingen af en ny teknologi. (Sawhney, 1994: 2)

Analogier er det begrebslige værktøj, som opfindere og teknikere anvender til at forme teknikker, der er i støbeskeen. Eksempelvis består et telefonsystem af mange enkeltkomponenter (f.eks. mikrofoner, højtalere, ledninger, protokoller etc.), der kan sammensættes på et utal af måder; men analogien til en bestemt type netværk hentet fra jernbanen og siden telegrafen gav form til det system, som teknikerne sammensatte.

Sawhney (1994) viser, at analogien ikke kun sætter sig igennem i forhold til den tekniske struktur, men også er væsentlig, når det gælder lovgivning, personer og institutioner. Pool (1983) har i sin bog *Technologies of Freedom* meget overbevisende dokumenteret, hvordan amerikansk lovgivning til stadighed har brugt tidligere kommunikationslovgivning som præcedens for nye teknologier. Når nye medieteknologier begynder at vinde indpas, vil man ligeledes se, at personer og institutioner fra gamle medier bliver dem, der tager hånd om de nye. Postvæsenet overtog telegrafen, fjernskrivere og i de fleste lande også telefonen; Radioens public service institution indoptog og formede tv-mediet i sit billede.

Det er imidlertid væsentligt at fremhæve, at der også indimellem sker brud på analogislutningerne og kontinuiteten fra det ene medie til det andet. Det kan enten ske ved at væsentlige interesser qua

deres samfundsmæssige magt kan gå ind og omdefinere et medie og give det andre opgaver, eller ved at teknikken i sig selv udvikler sig, så den hidtidige tankegang omkring den ikke længere er adækvat.

Et oplagt eksempel på det sidste er radioens fødsel. Udviklerne af radioen forstod den i forlængelse af tidligere punkt-til-punkt kommunikationsformer. For dem var radioen trådløs telefoni, en slags hybrid mellem telefoni og trådløs telegrafi. Først da forskellige amatører og småfabrikanter begyndte at anvende radioudstyr til rundspredning af musik og tale fra et punkt til mange modtagere, forstod udviklerne og de større industrikoncerner, at de måtte opgive deres hidtidige forståelse af radioen som trådløs telefoni.

Cherry (1977) og Sawhney (1994) peger på to begreber til nærmere forståelse af analogien funktion i teknologiudviklingen: En teknologis *handlefrihed* («liberties of action») og *indflydelsesområde* («zone of influence»). En teknologi er kendetegnet ved, at den udvider menneskets kontrol over noget; teknikken giver en handlefrihed til at gøre noget bestemt. Så længe en ny teknologi giver samme type af handlefrihed som en ældre teknologi, f.eks. tillader trådløs distribution af et signal, vil den nye teknologi være under indflydelse af analogien til den gamle. Hvis den nye teknologi derimod muliggør andre typer af handlefrihed, vil den glide ud af den gamle teknologis indflydelsesområde, hvormed analogislutningen vil være en hæmsko for den videre udvikling af den nye teknologi.

Radioen var en blanding af telefoni og telegrafi,

men kombinationen af de to elementer skabte en ny og uforudset handlefrihed: Telegrafiens æterbårenhed og dermed lette udbredelse og telefoniens mikrofon og højtaler sprængte tilsammen rammerne for de hidtidige analogier og satte radioen uden for telegrafens og telefonens indflydelsesområde. I stedet blev radioens medieform broadcast, der i de tidlige år havde ikke-elektroniske broadcast-medier som model og blev anskuet som en æterbåren avis, løbeseddel, koncert- eller foredragssal.

Den interpersonelle kommunikations genkomst

Medieudviklingen er som nævnt også kendetegnet ved analogi på det indre niveau, d.v.s. i forhold til form og indhold. Analogien til den interpersonelle kommunikation findes dels på et overordnet niveau, hvor mediekommunikationen som helhed mimer den interpersonelle kommunikation, f.eks. tv-værtens direkte henvendelse til seeren, dels på et mere detaljeret niveau, hvor enkeltkomponenter fra den interpersonelle kommunikation overtages. Et interessant aspekt ved den teknisk formidlede kommunikations historie er, at den synliggør, hvorledes den interpersonelle kommunikation består af en hel række enkeltkomponenter, der overføres til medierne og manipuleres på bestemte måder.

For at skabe et overblik over denne udvikling er

Skema 1: Karakteristika ved centrale kommunikationsformer

	Gensidig udveksling	Interaktiv	Tid: Forskydning	Tid: Sammenfald	Rum: Ikke stedbunden	Punkt til punkt	Massemedie	Non-verbale udtryk
Interpersonel	✓	✓		✓				✓
Håndskrift	✓		✓		✓	✓		
Bogtryk			✓		✓		✓	
Telegraf	✓			✓	✓	✓		
Telefon	✓	✓		✓	✓	✓		✓
Grammofon			✓		✓		✓	✓
Film			✓		✓		✓	✓
Radio			✓	✓	✓		✓	✓
Fjernsyn			✓	✓	✓		✓	✓
Computer	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

der i *skema 1* givet en oversigt over karakteristika ved centrale teknisk medierede kommunikationsformer til sammenligning med interpersonel kommunikation.

I skemaet anskues kommunikationsformerne i forhold til følgende fem aspekter:

- 1) Spørgsmålet om *gensidighed* i kommunikationen, herunder interaktiv mulighed. Ved gensidighed forstås, at kommunikationen ligesom i en ikke-medieret konversation giver deltagerne mulighed for en løbende udveksling. Ved en *interaktiv* mulighed forstås, at muligheden for gensidig udveksling er til stede kontinuerligt, således at en deltager kan gribe ind og ændre kommunikationens forløb. Brevskrivning rummer således mulighed for gensidighed, men ikke interaktivitet, da hvert brev skal skrives og sendes, førend modparten kan svare. At telefonere rummer både gensidighed og interaktivitet: En stadig indgriben i kommunikationsprocessen er mulig.
- 2) Spørgsmålet om kommunikationens *tid*: Er der tidsligt sammenfald mellem afsendelse og modtagelse af meddelelsen som i den interpersonelle kommunikation, eller er der typisk tidsforskydning i dette forhold.
- 3) Spørgsmålet om kommunikationens *rum*: Giver kommunikationen mulighed for at overskride den interpersonelle kommunikations bundethed til det fysiske sted.
- 4) Spørgsmålet om kommunikationens netværksstruktur: Der er her to forskellige grundmodeller: *punkt-til-punkt* kommunikationen, der forudsætter et netværkssystem, hvor alle punkter potentielt kan forbindes med hinanden som i telefonens tilfælde. Den anden model er *massemedie-netværket*, hvor ét punkt forbindes til alle de øvrige punkter i en envejstransmission.
- 5) Spørgsmålet om *non-verbale* elementers tilstedeværelse i kommunikationen. Ved non-verbale elementer forstås her visuelt tilgængelige udtryk som gestik, mimik, afstandssætning, berøring o.lign. Tillige medregnes i denne sammenhæng auditive elementer, der har en ikke-propositionel karakter som akustik, stemmeføring, -styrke o.lign.

Kigger man på de store træk i mediehistorien, kan man se to faser aftegne sig. I den første fase anvendes håndskriften og siden bogtrykkerkunsten og de deraf afledte medier (bøger, avis, magasiner etc.)

til at overskride afstande og fastholde kommunikationen på tværs af tiden. Disse medier er i kraft af deres skriftlighed kendetegnet ved, at de på en række punkter bevæger sig bort fra den interpersonelle kommunikations sansemæssige karakteristika. Telegrafens opfindelse indvarslede en ny epoke af massemedier, men den lignede på en række punkter de skriftbårne medier mere: Den var en gensidig, men ikke-interaktiv punkt-til-punkt kommunikation, der ikke rummede non-verbale udtryk. De efterfølgende lyd- og billedmedier indtil computeren har alle det til fælles, at de i kraft af lyden og billedet giver kommunikationen en række af de non-verbale aspekter tilbage. Ser man bort fra gramofon og film skabes der tillige mulighed for tidsligt sammenfald i kommunikationen, som man kender det fra interpersonel kommunikation. De trykte medier forsøger at tillempe sig denne udvikling ikke mindst gennem en visualisering (af eksempelvis avisen), hvorved sted og personer bliver mere håndgribelige som i interpersonel kommunikation. Medierne i den anden fase indebærer således en tilnærmelse til den interpersonelle kommunikations karakteristika.

Kendetegnende for nyere medier som radio og tv er endvidere, at de er *fleksible* medier, i og med de tillader en større manipulation af de enkelte faktorer, f.eks. både mulighed for tidsforskydning og -sammenfald. Computeren kan i den sammenhæng siges at være kvintessensen af denne udvikling, i og med den muliggør at alle karakteristika kan komme til udtryk i mange forskellige kombinationer. Computeren er ved at udvikle sig til et slags over- eller universalmedie, der integrerer alle andre mediers funktioner og tillader en manipulation af de enkelte komponenter og karakteristika. Se f.eks. Mayer (1996) for en sammenligning mellem computeren og andre medier.

Rammesætning for interaktion

I kommunikations- og medieteorien fremhæves forskellen mellem punkt-til-punkt kommunikation og massekommunikation ofte som et afgørende skel, der giver de to kommunikationsformer en helt forskellig karakter og muligheder. Massekommunikationens manglende mulighed for individuel tilpasning og feed-back gør naturligvis en forskel, men omvendt kan man pege på, at de institutioner, der forestår massekommunikation til stædighed udfolder store anstrengelser for at kompensere for manglen på feed-back ved i selve kommu-

nikationens udformning at foregribe modtagesituationen. Scannell (1994, 1996) har eksempelvis arbejdet ud fra begrebet om kommunikativ intentionelitet og beskrevet radioens og tv's udtryksformer som styret af et ønske om hensyntagen til publikum på samme måde, som der i et interpersonelt møde foregår en stadig hensyntagen mellem aktørerne med henblik på bevarelse af »face«. Ifølge Scannell er massekommunikation hensyntagende både i den forstand at kommunikationens ydre aspekter (f.eks. programsætning, grad af kompleksitet) afpasses efter modtagerens forskelligartede behov og forudsætninger, og i den forstand, at selve kommunikationens etos er præget af høflighed og imødekommenhed.

En af de måder, hvorpå massekommunikation kompenserer for manglende feed-back er tillige gennem genreorganiseringen af indholdet. For at sikre forståelse af og de rigtige forventninger til f.eks. tv's udsendelser produceres disse inden for faste genrer. Goffman (1992) har påpeget, at forhandlingen og fastlæggelsen af situationsdefinitionen i et interpersonelt møde er afgørende for en meningsfuld afvikling af interaktionen. Palmer (1990) har foreslået, at genren tjener nogenlunde samme funktion i massekommunikationen som denne forhandling og fastlæggelse af *situationsdefinitionen*, i og med begge dele har til formål at fastlægge kommunikationens rammer. Jeg vil godt gå videre ad denne tankebane og lave en lidt nøjere sammenligning mellem genre og situationsdefinition. I *skema 2* har jeg givet en sammenligning af de to forhold.

Skema 2.

Rammesætning for interaktion i interpersonel kommunikation og massekommunikation	
Interpersonelt møde	Massekommunikation
Situationsdefinition	Genre
Typiske roller og forventninger til aktørers intentioner og adfærd	Typiske roller og forventninger til aktørers intentioner og adfærd
Sæt af konventioner for aktørers adfærdstil	Sæt af konventioner for fortællestil og virkelighedsrepræsentation
Typiske temaer, konflikter og forløb af interaktion	Typiske temaer, konflikter og forløb i gestaltede univers
Ofte bestemt institution, som interaktionen foregår indenfor	Kommunikationen foregår ofte inden for bestemt institution og tematiserer bestemte institutioner
Forhandling af situation mellem aktører undervejs	Fortløbende cuing af modtagerens forventninger til udvikling i kommunikation og i gestaltede univers.

En mediegenre og en situationsdefinition tjener begge til at udpege, hvilken slags kommunikativ interaktion, vi har med at gøre. Til dette hører en præcisering af den typiske rollefordeling og forventninger til intentioner, adfærd og nærmere adfærdstil. Dette indebærer typisk også en afgrænsning af temaer, konflikter og forløb, der kan forventes at dukke op i interaktionen, og disse karakteristika vil typisk være organiseret institutionelt, d.v.s. bestemte typer af adfærd, temaer, forløb m.m. er knyttet til bestemte institutioner i samfundet.

Den mest markante forskel mellem genre og situationsdefinition i Goffmansk forstand er fraværet af egentlig forhandling omkring rammesætningen. Genrebestemmelsen er dog på samme måde som situationsdefinitionen ikke statisk, givet en gang for alle i begyndelsen af eksempelvis en radioudsendelse, men vil også være processuel i form af en fortløbende cuing af modtagerens forventninger gennem hele udsendelsen.

Den manglende feed-back-mulighed er ikke kun en mangel i massekommunikationen men indebærer også en *aflastning* af modtageren. Modtageren er ikke på samme måde som afsenderen ansvarlig for kommunikationens forløb. Denne aflastning indebærer på den ene side, at modtageren kan gå til og fra kommunikationen, som vedkommende lyster, og på den anden side, at der er større mulighed for *koncentration* om mediebudskabet. Modtageren skal ikke som i interpersonel kommunikation også koncentrere sig om at yde gensvar på de rigtige steder, men kan hellige sig afsenderens budskab. Man kan i lyset heraf fremsætte den hypotese, at en vigtig attraktion ved massemediernes kommunikation – på tværs af medier og genrer – består i denne aflastning.

Dvs. at kunne deltage i kommunikation, der er tilrettelagt for én, uden at man behøver at have ansvar for kommunikationens afvikling.

Aflastningen kan tillige indebære en *æstetisering* af kommunikationen. Den manglende svar- og dermed sproglige handlemulighed skaber grundlag for en æstetisk attitude til kommunikationen, som ikke er tilladt i et interpersonelt møde. Denne æstetiske attitude og mulighed for øget opmærksomhed hos modtageren må afsenderen af mediebudskabet på sin side være bevidst om, idet den fordrer en modifikation af afsenderens budskab i forhold til gængse interpersonelle standarder. Eksempelvis må gestik og mimik i visuel kommunikation gennemgå en betydelig formalisering og

afdæmpning for ikke at virke overdreven eller helt røve opmærksomheden fra det intenderede budskab. I et interpersonelt møde vil ingen deltager i selve situationen kunne stirre indgående på modpartens gestik og mimik eller anskue den ud fra mere æstetiske kriterier. I en tv-udsendelse må gestik og mimik afdæmpes som følge af modtagerens mulighed for opmærksomt at følge hver armbevægelse og muskeltrækning i ansigtet.

Kropsafstandes betydning

I det følgende skal jeg på et mere specificeret niveau prøve at vise, hvordan udtryksformer fra den interpersonelle kommunikation overføres til medieformidlet kommunikation. Jeg vil fokusere på, hvorledes placeringen af kroppe i den interpersonelle kommunikation danner afsæt for afbildningen af mennesker i visuel kommunikation, herunder danner basis for konventioner for billedindstillinger.

Antropologen Hall (1959, 1969) er pioneren inden for fagdisciplinen »proxemics«, der beskæftiger sig med menneskets anvendelse af det fysiske rum i social interaktion. Ud fra iagttagelser af menneskers adfærd peger han på, at der til forskellige afstande mellem mennesker er knyttet forskellige grundbetydninger. Han lokaliserer i alt fire afstande kaldet intim, personlig, social og offentlig afstand. Hver af disse kan yderligere underopdeles i en nær og halv-nær afstand, således at der i alt er otte forskellige afstandstyper. Til hver af de fire grundtyper er der knyttet et bestemt sæt af sanse-, bevægelses- og kommunikationsmuligheder, der til sammen danner en helhed og giver interaktion

inden for den pågældende afstand en bestemt karakter.

I skema 3 har jeg givet en forenklet fremstilling af Halls egen mere detaljerede skema (Hall, 1969:126-127). Som det fremgår, er hver af de fire grundtyper kendetegnet ved en bestemt kinetik, stemmeføring/hørelse/taleform, kropsvarme og -lugt samt syn. En vigtig pointe er her, at tilgængeligheden af en bestemt type information, herunder informationens detaljeringsgrad, i sig selv indebærer en information om, hvilken type relation og interaktion mellem de involverede mennesker, der er tale om. Hvis man kan se de finere detaljer i øjenvipperne hos en person, man taler med, får man ikke kun information om øjenvipperne, men tillige en information om, at interaktionen har en intim karakter. De enkelte afstandstyper er ikke kun bestemt af informationens detaljeringsgrad, men er tillige et resultat af, hvilke handlingsmuligheder de enkelte afstandstyper naturligt åbner mulighed for. Heri ligger ikke, at eksempelvis berøring skal realiseres, for at der er tale om en personlig eller intim interaktion; men *muligheden* for berøring er i sig selv nok til at signalere en bestemt prægning af interaktionen.

De forskellige afstande er som nævnt betydningsgivende, men selvom det er muligt at give dem specifikke navne (intim, personlig o.s.v.) må afstandene siges at have en *præpropositional* karakter. En given afstand er sjældent i sig selv nok til at definere en situation, bl.a. fordi de enkelte afstande hver især kan indebære noget meget forskelligt i den konkrete interaktion: En intim afstand kan således både benyttes til erotisk kontakt og til aggression. En social eller offentlig afstand kan både benyttes til at udtrykke lav grad af involvering og til at udvise stor respekt for en person.

Den rette afstand i et mediasamfund? Tv er et offentligt medie, men billederne røber information, der i ansigt-til-ansigt kommunikation kun ville komme frem i intime relationer. Man kan dog prøve at kompensere som Steens far. Fra Sten og Stoffer vover pelsen!, nr. 15. Copyright: Bill Watterson/Europa-Press, Stockholm.

Skema 3. Forenklet fremstilling efter Edward T. Hall (1969): *The Hidden Dimension*, p. 126-127.

Halls typologi over afstand i interpersonel interaktion									
Type af afstand (meter)	0 Intim		0,5 Personlig		1,2 Social		3,0 Offentlig		10,0
	Nær	Ikke-nær	Nær	Ikke-nær	Nær	Ikke-nær	Nær	Ikke-nær	
Kinetik	Berøring er let og svarer at undgå	Tilfældig berøring kan undgås	To personer har knapt nok albuerum	Berøring mulig ved at række ud	Muligt at række objekter til hinanden ved at række ud			Fysisk kontakt gennem genstande ikke mulig	
Stemmeføring, hørelse og taleform	Hvisken høres tydeligt Intim taleform		Normal stemmeføring Afslappet eller rådgivende taleform			Almindelig samtale ikke mulig		Høj stemmeføring, når man taler til gruppe Formel stil	Kraftig stemmeføring "Stivnet" taleform
Kropsvarme og -lugt	Varme og lugt sanses	Varme sanses sjældent	Kropslugt sanses						
Syn	Syn uklart	Detaljer helt tydelige	Halvdelen af ansigt fylder centrale synsfelt. Blik flyttes for at se andre dele af kroppen.		Perifere syn ser hele kroppen	Perifere syn ser andre tilstedeværende	Perifere syn ser flere tilstedeværende	Akkomodativ konvergens ophører; ting og personer fremstår "flade"	

Visuelle massemedier (film, tv, fotografi) består af afbildninger af menneskers og tings placeringer og bevægelser i rum. Disse afbildninger kan være såkaldte objektive indstillinger, d.v.s. neutrale billeder, hvori man ser mennesker og ting i et fysisk miljø. Her vil seeren kunne bruge afstandstypologien på en meget direkte måde: Afbildningerne af afstande i rummet vil – med skyldig hensyntagen til proportionsforskydninger som følge af optage- og fremvisningsudstyr – typisk signalere det samme som i interpersonelle møder.

I de såkaldte subjektive indstillinger, hvor afstand mellem kamera og objekter og beskæringen på en eller måde udtrykker et point of view, kan man se Halls afstandstypologi indarbejdet i konventionerne for beskæring. Som både Tuchman (1980) og Meyrowitz (1986b) har foreslået, kan man se valget af billedbeskæring i et fotografi, film- eller tv-billede som et valg af afstand, der samtidig signalerer en bestemt relation mellem den afbildede objektperson og subjektet, som kameraet ser stedfortrædende for. Parallelt med afstandene gående fra intim/nær ud til offentlig/ikke-nær er der således valget af billedbeskæringerne ultra-nær, close-up, nær, halvnær, halv-total og total. Det er i denne sammenhæng interessant, at typologiseringen af billedbeskæring i praktiske

filmlærebøger netop er bygget op omkring, hvor mange personer og hvilke dele af kroppen og ansigtet, der er synlige i billedet.

Set på baggrund af Halls typologi gør valg af beskæring altså en forskel. Går man fra halv-nær til nær beskæring vil modtagerens relation til den afbildede ændre sig fra social til personlig; modtageren vil blive bragt i en afstand til den afbildede, hvor man i virkelighedens verden ville kunne berøre hinanden. Ikke mindst berøringsmuligheden udgør en vigtig tærskel, som ændrer på mulighederne for eksempelvis måden at udvise sympati eller udøve autoritet på. Close-ups og ultra-nær bringer tilsvarende modtageren på intim fod med de afbildede, hvilket i virkelighedens verden normalt vil indebære bestemte adfærds- og følelseskra- om høj grad af empati, fortrolighed etc. Lombard (1995) har underbygget disse antagelser gennem en række eksperimenter med varierende tv-skærmstørrelser, hvor det viser sig, at modtagerens følelsesmæssige respons på afbildede personer ændres af selve skærmstørrelsen og dermed personafbildningens størrelse og detaljeringsgrad, selv om indholdet i princippet er det samme. På samme måde som med valg af billedudsnit kan man se valg af perspektiv gående fra frøperspektiv over normalperspektiv til fuglesperspektiv som et ud-

tryk for, at nogle bestemte erfaringer fra virkelig perception og kognition overføres til et sæt konventioner for visuel repræsentation.

Man vil formodentligt kunne komme betydeligt videre med disse sammenligninger mellem virkelige perceptions- og kognitionsmodaliteter og konventioner for fremstilling i visuel kommunikation. Inden for dette perspektiv har Grodal (1997) således givet en redegørelse for spillefilmens fremstilling af følelsesmæssige forhold, og Messaris (1997) har belyst aspekter af billedreklamens overtalesmekanismer.

Samtalernes gensidige påvirkning

Medierne udvikler sig på en måde, så de i stigende grad bliver i stand til at anvende elementer fra den interpersonelle kommunikation. Spørgsmålet er imidlertid, om den interpersonelle kommunikation selv er uforandret af den igangværende udvikling. Schudson (1978) peger i et fint lille essay på, at den interpersonelle kommunikation typisk gøres synonymt med et konversationsideal, der er kendetegnet ved kontinuerlig feedback og ligeværdighed i kommunikationen, og ved at indholdet produceres spontant og unikt i situationen. Dette konversationsideal bruges som målestok for mediekommunikation, der som oftest kommer til kort over for dette ideal.

Men, siger Schudson, dette konversationsideal er om ikke skabt så blevet hjulpet på vej af massemedierne. Megen interpersonel kommunikation både før og nu lever ikke op til dette ideal, men er baseret på ulige magtforhold, går kun en vej og er overordentlig stereotyp. Massemedierne har qua deres demokratiske tilgængelighed for alle bidraget til, at kommunikation bliver opfattet som værende lige for alle, og gennem mediernes omfangsrige behandling af alle mulige emner har de bidraget til, at gøre den interpersonelle samtale rigere og mangefacetteret, både indholds- og formmæssigt; et argument, der siden er blevet udbygget af Meyrowitz (1986a). Schudson konkluderer, at »vi må blive mere opmærksomme på det ironiske i at fordømme massemedierne for ikke at leve op til en standard, konversationsidealet, som massemedierne har været med til at muliggøre« (Schudson, 1978: 328). De idealer og værdier, der knytter sig til interpersonel kommunikation, er med andre ord selv foranderlige, og det er derfor mere frugt-

bart at tale om et sammenhængende kommunikationssystem, hvor interpersonel kommunikation og medieformidlet kommunikation til stadighed udvikler sig og påvirker hinanden.

Avery & McCain (1986) opfatter konversationsidealet som helt misvisende for forståelsen af massekommunikation og anbefaler i stedet et nyt kommunikationsideal for forståelsen af forholdet mellem medie og modtager; gennem et sådant ideal »baseret på massemediernes teknologiske og funktionelle realiteter kan vi begynde at forstå massekommunikation på baggrund af disse mediers egne normer og standarder« (Avery & McCain, 1986: 128).

Avery og McCains synspunkt er ganske fornuftigt, men de overser, at massemedierne selv trækker på en række former fra interpersonel kommunikation og i nogle tilfælde bygger hele sin henvendelsesform op omkring en simulation af interpersonel samtale. En del af attraktionen ved visse massemedier og genrer består faktisk i denne simulation, så selvom man ikke skal acceptere et (utopisk) konversationsideal som målestok for massemedierne virksomhed, må man i selve analysen af dem tage hensyn til den sociale og psykologiske realitet, som konversationsidealet udgør, og som manifesteres gennem mediernes kontinuerlige simulation af samtale.

Modtagerne forstår godt, at der er tale om en simulation; tv-værtens henvendelse til seeren evalueres kognitivt som værende anderledes end en ansigt-til-ansigt henvendelse. Men simulationskarakteren gør ikke kommunikationen uægte eller andenrangs; modtagerens reaktion på disse henvendelser er ikke ulig de måder, som han eller hun reagerer på i interpersonel kommunikation, og der er tale om socialt og psykologisk virkelige henvendelser, der spiller sammen med anden kommunikation. Som Horton & Wohl (1986) anfører i deres diskussion af parasocial interaktion, vil det være »en meget frugtbar tilgang til studiet af et sådant fænomen, hvis man ud fra den interaktionelle socialpsykologis synsvinkel kunne undersøge i detaljer, hvordan disse parasociale interaktioner integreres i den almindelige sociale aktivitets matrix« (Horton & Wohl, 1986: 203). I forståelsen af massemedierne er det nødvendigt at fastholde dobbeltheden af på den ene side en ny teknologisk, social og psykologisk realitet og på den anden side en stadig simulation af ældre kommunikationsformer og først og fremmest af den interpersonelle kommunikationsformer.

Denne sammenhæng peger videre på, at det er nødvendigt at diskutere medieforskningens grænser. Af historiske og institutionelle grunde har medieforskningen her i Danmark udviklet sig uden større kontakt til kommunikationsforskning forstået som en generel fagdisciplin. Litteratur-, film- og sprogfag har i høj grad udgjort rødderne for medieforskningen, og som følge heraf har der været få forbindelseslinier til studier i interpersonel og non-verbal kommunikation. Dog har de senere års satsning inden for området informatik bragt medieforskningen i kontakt med den mere formelle og teoretiske kommunikationsteori. Receptionsforskningen har også bevirket en vis åbning over for samtaleanalyse, både som metode og som genstandsfelt; men her har der alligevel været en påfaldende ringe anvendelse af og kendskab til viden fra forskning i f.eks. non-verbal kommunikation og konversationsanalyse.

En sådan opdeling af forskningsfeltet er set i lyset af det her fremsatte argument en uheldig situation, og i stedet vil jeg anbefale, at man tænker medievidenskaben som en del af en generel kommunikationsvidenskab, der i princippet har enhver menneskelig kommunikation som genstand og som inddrager både sociologiske, psykologiske og æstetiske aspekter af denne kommunikation. Der er naturligvis mange fornuftige argumenter af praktisk og institutionel art for at opretholde en arbejdsdeling mellem forskning i massekommunikation, informatik og interpersonel kommunikation. Men der er netop tale om praktiske og institutionelle begrundelser; arbejdsdelingen udspringer ikke af en principiel eller teoretisk begrundet forskel mellem massekommunikation og interpersonel kommunikation.

En sådan bred kommunikationstilgang vil sikre en større faglig udveksling, både analytisk og teoretisk. Den vil tillige indebære, at en række emner og problemstillinger ikke bliver kunstigt afgrænset af, om de er mere eller mindre medieorienterede. En række emneområder som f.eks. politisk kommunikation eller mediekulturens fangrupper må forstås ud fra deres blanding af at være mediebaseret og ansigt-til-ansigt kommunikation. Dette falder for så vidt udmærket i tråd med den »brede« tilgang til mediekulturen, som har kendetegnet dansk medieforskning; men indtil videre er denne bredde typisk blevet opnået ved opdyrkning af andre fagområder som etnografi, sociologi og kulturanalyse. Det vil være oplagt at supplere denne bredde med medieforsk-

ningens umiddelbare nabo: Forskningen i interpersonel kommunikation.

Litteratur

- Aschehoug og Gyldendals Store Nordiske Leksikon (1980), Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Avery, R.K. & McCain, T. A. (1986) »Interpersonal and mediated encounters. Reorientation to the Mass Communication Process«, in Gumpert, G. & Cathcart, R. (eds.): *Inter/Media. Interpersonal communication in a media world*, 3. udgave, New York: Oxford University Press.
- Carey, J. (1989) *Communication as Culture*, Boston: Unwin Hyman.
- Cherry, C. (1977) »The Telephone System: Creator of Mobility and Social Change«, in Pool, I. (red.): *The Social Impact of the Telephone*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Giddens, A. (1991) *The Consequences of Modernity*, Oxford: Polity Press.
- Goffman, E. (1992) *Vore rollespil i hverdagen*, Oslo: Hans Reitzels Forlag & Pax Forlag.
- Grodal, T.K. (1997) *Moving Pictures*, Oxford: Oxford University Press.
- Hall, E.T. (1959) *The silent language*, Garden City, New York: Doubleday & Company.
- Hall, E.T. (1969) *The hidden dimension*, Garden City, New York: Anchor Books.
- Horton, D. & Wohl R. R. (1986) »Mass communication and para-social interaction: observation on intimacy at a distance«, in Gumpert, G. & Cathcart, R. (eds.): *Inter/Media. Interpersonal communication in a media world*, 3. udgave, New York: Oxford University Press. Ligeledes optryk i dette nummer af *MedieKultur*.
- Johnson, M. (1987) *The body in the mind*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lombard, M. (1995) »Direct responses to people on the screen: Television and personal space«, in *Communication Research*, vol. 22, no. 3, June 1995.
- Mayer, P. (1996) »Typologies for the analysis of computer mediated communication applications«, paper presented at the first Brazil-Denmark seminar on communication studies, Londrina, Brazil, 2-3 September, 1996.
- McLuhan, M. (1964) *Understanding media. The extensions of man*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Messaris, P. (1997) *Visual Persuasion*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Meyrowitz, J. (1986a) *No sense of place*, New York: Oxford University Press.
- Meyrowitz, J. (1986b) »Television and interpersonal behavior: Codes of perception and response«, in Gumpert, G. & Cathcart, R. (eds.): *Inter/Media. Interpersonal communication in a media world*, 3. udgave, New York: Oxford University Press.
- Palmer, J. (1990) »Genrer og medier – et kort overblik«, in *MedieKultur* nr. 14, Aalborg: SMID.

- Pool, I. (1983) *Technologies of Freedom*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Salamonsens Konversationsleksikon* (1926), København: J.H. Schultz Forlagsboghandel.
- Sawhney, H. (1994) »Persisting patterns of infrastructure development: An analysis of the phenomenon«, paper presented at 19th IAMCR conference, Seoul, July 3-8, 1994.
- Scannell, P. (1994) »Kommunikativ intentionalitet i radio og fjernsyn«, in *Mediekultur* nr. 22, august 1994.
- Scannell, P. (1996) *Radio, TV and Modern Life*, Oxford: Blackwell.
- Schudson, M. (1978) »The ideal of conversation in the study of mass media«, in *Communication Research*, vol. 5, no.3, July 1978.
- Tuchman, G. (1980) *Making News. A study in the construction of reality*, New York: The Free Press.
- Stig Hjarvard er lektor ved Institut for Film- og Medievidenskab, Københavns Universitet.